

ИЗАЗОВИ СПРОВОЂЕЊА МОБИЛИЗАЦИЈЕ У СИСТЕМУ ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ*

Миломир Рајић, Хатица Бериша, Игор Баришић
Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Да би се комплексни систем одбране покренуо и спровео стратегијски концепт тоталне одбране потребна му је мобилизација. Упоредо са демократским развојем државе, уз транзицију друштвеног у приватно власништво, и одбрамбене политике засноване на примени концепта тоталне одбране, спровођење мобилизације савременог система одбране налази се пред бројним изазовима.

У раду су сагледани изазови у спровођења мобилизације система одбране Републике Србије и дефинисане вредности и интензитет испољавања утицаја.

Кључне речи: *мобилизација, изазов, одбрана, систем, Република Србија*

Увод

Савремено друштво Републике Србије налази се при крају транзиције, са демократским уређењем и већинском приватном својином. У току транзиције држава је претрпела бројне и велике промене праћене разним изазовима. Упоредо са демократским развојем и одбрамбеним интересима, развијен је и нови систем одбране који је заснован на примени концепта тоталне одбране, кроз интегрално ангажовање субјеката одбране и одбрамбених потенцијала.¹ Концепт тоталне одбране захтева интегрисано покретање целокупног система одбране и свих потенцијала државе као одговор на све војне и невојне безбедносне изазове, ризике и претње.

У војном смислу мобилизација представља окупљање и покретање, то јесте довођење војне силе или војних залиха у стање спремности за рат, односно превођење једне војске из мирнодопског стања у ратно стање по раније припремљеном мобилизацијском плану². Значење речи мобилизација са историјским развојем рата и друштва мења се у модалитету обухватности, али не и у суштини значења. Тај модалитет обухватности развија се са развојем безбедности државе, а у новије време

* Рад је настао током школовања полазника 60. класе Генералштабног усавршавања, у школској години 2016/2017.

¹ *Стратегија одбране Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 88/2009, Београд, 2009, стр. 8, параграф 4.3.

² *Вокабулар бета*, интернет сервис српско-српски речник, <http://vokabular.rs> 30.10.2016. године, Београд.

и са развојем безбедности друштва. На основу тога, значење мобилизација у модальности се мења, тако да данас не можемо говорити само о „довођењу војне силе или војних залиха у стање спремности за рат“, већ и о „довођењу свих субјеката државе или целог друштва, залиха и свих њихових потенцијала у стање спремности за очување безбедности нације па чак и савеза“. То значи да се данас поред војних потенцијала у стање спремности за супротстављање безбедносним претњама, стављају и сви остали друштвени, државни, привредни, а по потреби и савезнички потенцијали у стање спремности да отклоне све безбедносне претње или да санирају већ настале последице.

Циљ мобилизације у било ком историјском раздобљу суштински је био исти и односи се на унапред испланирано, правовремено и организовано довођење свих или дела потенцијала, снага и средстава једне државе у стање спремности, које је довољно за вођење оружане борбе или супротстављања другим безбедносним претњама у ратном или ванредном стању. Раније се то односило искључиво на ратно стање и вођење рата, док данас многе земље мобилизацију покрећу у циљу супротстављања и другим безбедносним претњама као што су природне катастрофе.

Теоријске основе мобилизације

У изворном смислу значења речи *мобилизација* носи корене од латинске речи *mobilis*, што значи *покретљив*. Појам мобилизација, у општем смислу значења речи настао је од „француске речи *mobilisation* што значи *чињење покретним, покретање нечега* односно *стављање нечега у покрет*“.³ На основу тога реч мобилизација представља покретање нечега из физичког стања мировања у покретно стање. Реч мобилизација веома је честа на нашим просторима због чега је велики број људи упознат са њеним значењем. Користи се у свакодневном говору, али најчешће у стручном језику медицине и војске.

„У војном смислу реч мобилизација представља окупљање и покретање, то јесте довођење војне силе или војних залиха у стање спремности за рат, односно превођење једне војске из мирнодопског стања у ратно стање по раније припремљеном плану мобилизацијском плану“.⁴ Појмовно значење речи мобилизација са историјским развојем рата и друштва мења се у смислу обухватности, тако да данас не можемо говорити само о довођењу војне силе или војних залиха у стање спремности за рат, већ и о довођењу свих субјеката државе или целог друштва, залиха и свих њихових потенцијала у стање спремности за очување безбедности нације па чак и савеза. То значи да се данас поред војних потенцијала у стање спремности за супротстављање безбедносним претњама, стављају и сви остали друштвени, државни, привредни, а по потреби и савезнички потенцијали у стање спремности за отклањање свих безбедносних претњи или да санирају већ настале последице. Са тог становишта, мобилизација је данас у односу на ранији период поприма сасвим другу димензију али у суштини има исти циљ.

³ Милан Вујакија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980, стр. 575.

⁴ Милан Вујакија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980, стр. 575.

Циљ мобилизације у било ком историјском раздобљу суштински је био исти и односи се „на унапред испланирано, правовремено и организовано довођење свих или дела потенцијала, снага и средстава једне државе у стање спремности, које је довољно за вођење оружане борбе“⁵ или супротстављања другим безбедносним претњама у ратном или ванредном стању. Раније се то односило искључиво на ратно стање и вођење рата, док данас многе земље мобилизацију покрећу у циљу супротстављања и другим невојним безбедносним претњама као што су природне катастрофе.

Мобилизација у изворном облику се појавила још крајем XVIII века, са стварањем стајаћих армија када је било потребно те исте армије непосредно припремити за рат, тако што се људство позивало са одсуства а стоке набављала за вучу и покрет ратне технике. У то време мобилизација није била дефинисана у правом смислу речи јер су се скоро све војске стално налазиле у ратном саставу, па мобилизација није представљала проблем. За време Француске револуције мобилизација се развила у пуном смислу јер је први пут масовно покренута и подигнута сва снага државе, што је променило и особину самог рата. Увођењем опште војне обавезе и стварањем масовних армија прелази се пре свега из економских разлога на кадровски систем војне организације у коме оружане снаге имају двоструки састав: мирнодопски и ратни. Управо је то период у коме мобилизација поприма обележја налик на данашњу. У другој половини XIX века, са француско-пруским ратом 1870-1871. године мобилизација постаје комплексна категорија и поприма теоријски и практично нова обележја.⁶ На основу искустава из поменутог рата, развијена је теорија мобилизације и разрађена њена припрема и извршење, на основу чега је спровођена у каснијим ратовима.

На нашим просторима мобилизација се јавља са стварањем стајаће војске када се и мобилизација уводи као посебан облик организовања али и недовољно теоријски и практично развијена. У то доба она је била организована стихијски, на позив српских вођа без посебно припремљених планова. Она се касније са стварањем војске Кнежевине Србије и кроз балканске ратове развијала све до стварања модерне Српске војске почетком XX века. Свој врхунац у планирању, припремама и спровођењу мобилизација је доживела пред Први светски рат са чувеним Планом мобилизације Српске војске који су израдили војвода Радомир Путник и тада генерал Живојин Мишић са својим штабом 1909. године, а дорадили су га 1913. године до савршенства. Тај брилијантни план и планско спровођење мобилизације омогућили су српској војсци, пред почетак рата 1914. године, брз прелазак земље на ратно стање и супротстављање далеко јачој Аустро-Угарској царској војсци.⁷ Касније је и војска Краљевине Југославије детаљно спровела планирање и припреме за мобилизацију пред Други светски рат, али мобилизација није успешно спроведена због неодазивања словеначких, хрватских и муслиманских војних обвезника и због масовног дезертерства у активној војсци.⁸ Највећа послератна потпуна мобилиза-

⁵ Слободан Мишовић, *Системи одбране*, Универзитет у Београду – факултет безбедности, Београд, 2013, стр. 281.

⁶ Кенеди Пол, *Успон и пад великих сила – Економске промене и ратовање од 1500 до 2000. године*, друго издање, ЦИД, Подгорица, 2003, стр. 255.

⁷ Славко Скоко, *Војвода Радомир Путник*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1984, стр. 31-33.

⁸ Велимир Терзић, *Слом Краљевине Југославије 1941, узроци и последице пораза – књига 2*, Народна књига, Београд, 1980, стр. 223–225.

ција у СФРЈ спроведена је 1991. у доба распада СФРЈ која је исто као и 1941. доживела велики неуспех и крах система одбране. Мобилизација Војске Југославије 1999. године повратила је свој сјај из 1914. године са брилијантним спровођењем Плана мобилизације. То говори да је поред доброг планирања и организовања мобилизације потребно и јединство свих снага одбране земље у планском спровођењу мобилизације, што је и њен основни позитивни иницијални фактор.

Теорије и технике мобилизације мењале су се од њеног настанка до данас, без обзира да ли је нека држава вршила одбрамбене или агресорске припреме за рат. Са увођењем обавезног служења војног рока настала је и потреба за озбиљним појмовањем и практиковањем мобилизацијом, јер је већи део обученог људства за рат био ван мирнодопске војске. С обзиром на карактер савременог рата и развој технике, противник је у садашњим условима способан да брзо и једновремено нападне војне и привредне објекте и циљеве на читавој државној територији, тако да мобилизација данас има много већи значај него у ранијем периоду.

Када сагледамо актуелно безбедносно окружење са свим војним и невојним изазовима, ризицима и претњама безбедности, често се поставља питање шта ради у случају ванредног стања изазваног невојним претњама безбедности, рецимо великим природним и еколошким катастрофама и како се супротставити таквом безбедносном изазову? То питање отвара потребу да се у данашње време мобилизација може спроводити како због војних тако и због већих невојних изазова, ризика и претњи безбедности, односно она се може извршити како у време ратног и тако и у време ванредног стања. Посматрано са тог становишта може се закључити, да је мобилизација правовремено и организовано довођење или покретање целокупног или дела људског, материјалног и техничког потенцијала друштва према унапред припремљеним плановима у стање потпуне спремности за супротстављање свим војним и невојним изазовима, ризицима и претњама безбедности у ратном и ванредном стању.⁹

Да би се мобилизација успешно спровела она се мора благовремено и детаљно припремити и организовано и брзо извршити. Мобилизација се планира и припрема дугорочно у миру односно пре настанка претње. Циљ тог опсежног планирања и припрема мобилизације јесте да се она што ефикасније, лакше, организованије и брже изврши.

Мобилизација се спроводи кроз две фазе: фазу мобилизацијских припрема и фазу извршење мобилизације. Мобилизацијским припремама се планирају, припремају и усаглашавају поступци и активности којима се регулише и организује извршење мобилизације. Мобилизацијским припремама се спроводе у миру односно пре настанка опасности. Извршење мобилизације је поступање субјеката мобилизације по раније припремљеним мобилизацијским плановима од пријему наређења или сигнала за мобилизацију па да њеног завршетка. Одговорно лице за спровођење односно за припрему и извршење мобилизације је извршилац мобилизације. Сваком извршиоцу мобилизације одређује се заменик.¹⁰

⁹ Дефиниција је сачињена и употпуњена на основу дефиниција о мобилизацији и ратној јединици датих на основу „Правило о мобилизацији Војске Србије“, ВК ПРС број 2-1 од 25.01.2016, Београд, стр. 7, тачка 1, 2 и 12.

¹⁰ Правило о мобилизацији Војске Србије, ВК ПРС број 2-1 од 25.01.2016, Београд, стр. 9, тачка 22.

Када посматрамо мобилизацију са становишта величине ангажованих или мобилисаних снага и потенцијала одбране, она се дели на општу и делимичну мобилизацију. Општа мобилизација обухвата све снаге система одбране и материјална средства потребна за одбрану земље док делимична мобилизација обухвата само део потребних снага система одбране и материјална средства потребна за одговор на изазове, ризике и претње мањег интензитета.¹¹

Мобилисане снаге чине људски и материјални потенцијали који су планирани да се употребе у супротстављању војним и невојним претњама безбедности у ратном и ванредном стању. Попуна снага одбране у мобилизацији спроводи се са обвезницима мобилизације и стварима из пописа. „Обвезници мобилизације су грађани којима је утврђена војна, радна и материјална обавеза и правна лица и предузетници којима је утврђена материјална обавеза у време мобилизације.“¹² Војни обвезници који се мобилишу су лица из резервног састава са којима се врши попуна ратних јединица до пуне формације. Ствари из пописа су покретне ствари које се мобилишу за потребе одбране односно попуне снага одбране потребним материјалним средствима.

За извршење мобилизације одређује се мобилизацијско место и мобилизацијско збориште. „Мобилизацијско место је општепознат географски објекат, по правилу, насељено место у чијој се близини одређује мобилизацијско збориште. Мобилизација се извршава на мобилизацијском зборишту у време трајања мобилизације. Мобилизацијско збориште је одређени рејон (земљишна просторија, објекат или група објеката) у ближој околини мобилизацијског места на којем се извршава мобилизација. На мобилизацијском зборишту прихватају се и распоређују обвезници мобилизације, примају ствари из пописа, деконзервише лично и заједничко наоружање и друга опрема, врши информисање, изводи обука, врши смотра и утврђује попуњеност субјеката мобилизације или ратне јединице за извршење мисија и задатака.“¹³

Спровођење мобилизације у систему одбране

„Систем одбране Републике Србије је део Система националне безбедности Републике Србије и представља јединствену, структурно уређену и функционалну целину снага и субјеката одбране чији је циљ заштита одбрамбених интереса Републике Србије. Снаге одбране су људски и материјални потенцијали Републике Србије.

Да би Систем одбране Републике Србије (СО РС) брзо одговорио на све војне и невојне изазове, ризике и претње безбедности и заштитио одбрамбене интересе Републике Србије, потребно га је покренути мобилизацијом. Без спровођења мобилизације, систем одбране је неспособан да у потребном времену адекватно одговори највећим изазовима, ризицима и претњама по националну безбедност Републике Србије у *актуелном безбедоносном окружењу*.¹⁴

¹¹ Закон о одбрани, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 - др. закон, 104/2009 - др. закон и 10/2015, Београд, 2015. године, страна 35, члан 98. и 99.

¹² Уредба о мобилизацији, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014, у Београду, стр. 1, члан 2.

¹³ Правило о мобилизацији Војске Србије, ВК ПРС број 2-1 од 25.01.2016. године, у Београду, стр. 8, тачка 17.

¹⁴ *Актуелно безбедоносно окружење* је непосредно окружење у коме тренутно владају одређени безбедносни изазови ризици и претње

Мобилизације у систему одбране Републике Србије

Мобилизација у СО РС дефинисана, уређена и прописана Законом о одбрани; Законом о Војсци Србије; Законом о војној, радној и материјалној обавези; Уредбом о спровођењу мобилизације и Правилном о мобилизацији Војске Србије.

Законом о одбрани, регулисано је да је мобилизација прелазак субјеката система одбране из мирнодопске организације и стања на организацију за рад у ратном и ванредном стању и услове рада у ратном и ванредном стању, ради спречавања и отклањања опасности које угрожавају безбедност Републике Србије и њених грађана.¹⁵

Субјекти СО РС су: грађани, државни органи, привредна друштва, друга правна лица, предузетници и Војска Србије.¹⁶ Може се закључити да СО РС чине цивилни и војни субјекти одбране. Цивилни субјекти су грађани, државни органи, привредна друштва, друга правна лица и предузетници и они су носиоци цивилне одбране. Војска Србије је војни субјекат СО РС, носилац је војне одбране и уједно је војни субјекат мобилизације који је одговоран за мобилизацију војске. Са друге стране цивилни „субјекти мобилизације у СО РС су: државни органи, органи аутономних покрајина, органи јединица локалне самоуправе, привредна друштва, друга правна лица и предузетници од значаја за одбрану, јединице цивилне заштите и субјекти система осматрања, раног упозоравања, обавештавања и узбуђивања.“¹⁷

Мобилизација цивилних субјеката одбране уређена је Законом о одбрани, Законом о војној, радној и материјалној обавези и Уредбом о спровођењу мобилизације. Уредбом о спровођењу мобилизације уређен је начин и поступак спровођења мобилизације цивилних субјеката мобилизације у СО РС, ствари и материјалних средстава за потребе одбране земље. „Мобилизација цивилних субјеката СО РС је поступак којим грађани, државни органи, органи аутономних покрајина, органи јединица локалне самоуправе, привредна друштва, друга правна лица и предузетници из мирнодопске организације и стања прелазе на организацију и услове рада у ратном и ванредном стању, ради извршавања обавеза које су им утврђене Планом одбране Републике Србије.“¹⁸ Мобилизација цивилних субјеката мобилизације у СО РС спроводи према посебним плановима мобилизације, односно „према Плану задатака и мера за мобилизацију, који доноси Министар одбране и саставни су део Плана одбране Републике Србије“.¹⁹

Са друге стране, мобилизација Војске Србије као војни део система одбране уређен је Законом о Војсци Србије и Правилном о мобилизацији Војске Србије. Законом о Војсци Србије „мобилизација је дефинисана као прелазак Војске Србије из мирнодопске организације и стања на ратну организацију у стање приправности и

¹⁵ Закон о одбрани, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 - др. закон, 104/2009 - др. закон и 10/2015, Београд, 2015. године, страна 34. и 35, члан 94. и 97.

¹⁶ Стратегија одбране Републике Србије“, Службени гласник Републике Србије, бр. 88/2009, Београд, 2009. године, страна 8.

¹⁷ Уредба о мобилизацији, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014. године, у Београду, страна 1. члан 2.

¹⁸ Уредба о мобилизацији, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014. године, у Београду, страна 1, члан 2.

¹⁹ Уредба о мобилизацији, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014. године, у Београду, страна 2, члан 3. и 4.

оперативне готовости за извршење мисија и задатака.²⁰ Мобилизацијом треба обезбедити да се Војска Србије односно Генералштаб Војске Србије, команде, јединице и установе организовано и правовремено у року одређеним мобилизацијским развојем, попуне људством и покретним средствима и организују по ратној организацији и формацији у циљу довођења у потпуно стање приправности и оперативне готовости за извршење мисија и задатака у ратном и ванредном стању. Попуна ратних јединица по формацији је основни предуслов за њихово довођење у стање пуне борбене готовости и спремности за извршење задатака према плановима употребе.

Правовремено и успешно изведена мобилизација битно утиче на способност команди, јединица и установа, при чему представља прву победу над непријатељем и у великој мери опредељује даљи ток, а не ретко и исход рата. Мобилизација војске извршава се по Плану мобилизације Војске Србије или ратних јединица и чини саставни део Плана одбране Републике Србије.²¹

У току спровођења мобилизације, грађани се ангажују по ратним распореду у складу са потребама и то у: Командама, јединицама и установама Војске Србије; Министарству унутрашњих послова; Државним органима, органима аутономних покрајина и органима јединица локалне самоуправе; Цивилној заштити; Систему осматрања, раног упозоравања, обавештавања и узбуђивања; Извршавању радне обавезе; Извршавању материјалне обавезе; Привредним друштвима, другим правним лицима и предузетницима којима су утврђене обавезе Планом одбране Републике Србије.²² У СО РС попуна људством и материјалним ресурсима регулисана је Законом о војној, радној и материјалној обавези и Уредбом о спровођењу мобилизације тако да је ова област формално и правно уређена. Међутим у пракси постоје нека питања које су недовољно и површно уређене овим законом и прописом као што је неефикасна попуна цивилне заштите, непрецизно регулисана могућа злоупотреба право приговора савести као и благе и неефикасне казнене одредбе.

Мобилизацију наређује искључиво Председник Републике Србије као врховни командант одбране, док делимичну мобилизацију ради контроле и увежбавања може наредити министар одбране, директор Инспектората одбране, начелник Генералштаба Војске Србије и друга лица, по плану који је одобрио председник Републике.²³

Може се закључити да је мобилизација најважнија одбрамбена мера и активност у СО РС. Она је иницијални покретач снага одбране. Према томе, успешно спровођење мобилизације у СО РС је предуслов за благовремен и адекватан одговор снага одбране на све изазове, ризике и претње националној безбедности Републике Србије.

Мобилизација у СО РС спроводи се кроз припреме мобилизације и извршење мобилизације.

²⁰ Закон о Војсци Србије, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/2007 и 88/2009, 101/2010 – др. закон, 10/2015 и 88/2015 – одлука УС, Београд, 2015. године, страна 27, члан 36. до 38.

²¹ *Правило о мобилизацији Војске Србије*, ВК ПРС број 2-1 од 25.01.2016. године, у Београду, страна 7, тачка 2.

²² *Уредба о мобилизацији*, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014. године, у Београду, страна 2, члан 5

²³ *Правило о мобилизацији Војске Србије*, ВК ПРС број 2-1 од 25.01.2016, Београд, стр. 7, тачка 4 и 5.

Припреме мобилизације у систему одбране Републике Србије

Припреме мобилизације је фаза спровођења мобилизације, којом се обезбеђује организовано и правовремено извршавање мобилизације субјеката мобилизације.²⁴ Мобилизација се припрема дугорочно у миру, односно пре настанка претње због које се извршава. Циљ припрема мобилизације јесте да се мобилизација што ефикасније, лакше, организованије и брже изврши.

Припреме мобилизације спроводе извршиоци мобилизације. Извршиоци мобилизације цивилног дела система одбране су: руководиоци, директори, предузетници који непосредно руководе невојним – цивилним субјектима мобилизације или лица која они овласте. „Извршиоци мобилизације војног дела система одбране су команданти (командири) ратних, нижих и основних јединица и руководиоци установа или лица која они својим наређењем овласте.“²⁵

Припреме мобилизације обухватају: планирање мобилизације; организовање преношења наређења за мобилизацију и позивања обвезника мобилизације; обуку, увежбавање и проверу спремности за спровођење мобилизације.²⁶

У току планирања мобилизације најбитније је извршити квалитетну мобилизацијску процену и усклађивање мобилизацијских припрема. Квалитетном и свеобухватном проценом мобилизације у складу са окружењем у ком се изводи мобилизација, стварају се повољни услови за планирање мобилизације, а касније и њено извршење. У току мобилизацијске процене веома је важно извршити детаљни процену безбедносне ситуације на територији, утицај војних и невојних изазова и ризика на извршавање мобилизације и могућност територије за попуне људством и материјалним средствима пошто су то данас најосетљивија питања која знатно утичу на извршење мобилизације. Мобилизацијску процену је полазна основа за израду Плана задатака и мера за мобилизацију и Плана мобилизације ратних јединица. Планом задатака и мера за мобилизацију и Плана мобилизације ратних јединица детаљно се разрађују начини и поступци извршења мобилизације.

У току планирања мобилизације врши се усклађивање мобилизацијских припрема којима се стварају неопходни услови за извршење мобилизације. Усклађивањем мобилизацијских припрема веома је важно да се добро регулише обезбеђење производа и пружање услуга у мобилизацији са територије. Обезбеђењем производа и пружање услуга у мобилизацији допуњавају се логистички капацитети субјеката мобилизације и обезбеђује се одрживост снага у току мобилизације ослонцем на територију. На основу тога, потребно је обезбедити да се изврши сигурна испорука производа и пружања услуга у мобилизацији преко домаћих компанија и предузетника у циљу испуњења њихових уговорених обавеза, а и тајности мобилизације. Ово је веома тешко испунити због Закона о јавним набавкама који захтева јавну понуду за обезбеђење производа и пружања услуга и избор најповољнијег понуђача, што доводи домаће и стране понуђаче у равноправан положај. Овај проблем може изазвати озбиљне последице по одрживост субјеката мобилизације ако страна компанија не испуни уговорене обавезе.

²⁴ Уредба о мобилизацији, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014., у Београду, стр. 3, члан 12.

²⁵ Правило о мобилизацији Војске Србије, ВК ПРС број 2-1 од 25.01.2016, у Београду, стр. 9, тачка 22.

²⁶ Уредба о мобилизацији, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014., у Београду, стр. 2, члан 12.

Организовање преношења наређења за мобилизацију и позивања обвезника мобилизације реализује се у току мобилизацијских припрема, при чему се стварају услови да се наређење и позив за мобилизацију правовремено прими, пренесе и саопшти свим субјектима мобилизације и обвезницима мобилизације.²⁷

За реализацију саопштавања наређења за општу мобилизацију јавним оглашавањем потребно је да територијални органи Министарства одбране регулишу саопштавање наређења за општу мобилизацију преко средстава јавног оглашавања односно медија. Саопштавање наређења за општу мобилизацију битно је да се спроведе преко јавног сервиса и државних медија, да би се постигао ефекат поверења и избегло дезинформисање грађана.

Организација позивања обвезника мобилизације регулише се у току мобилизацијских припрема тако што се усаглашавају подаци из планова попуне са којима располажу регионални центри Министарства одбране са подацима којима располаже Министарство унутрашњих послова (МУП) и други државни органи. Позивање се организује уручивањем позива преко курирских служби радне обавезе и Поште Србије.

Велике и честе миграције становништва у потрази за послом и бољим местом за живот доводе до фиктивне промене адреса становања, а поред тога то значи и удаљавање од мобилизацијског зборишта. Такви обвезници неће бити ни позвани јер му се неће моћи уручити позив. Велики број становништва који је расељен у току рата није евидентиран и нема ратни распоред, а многи који га имају су у међувремену мигрирали на друго место. Због оваквих случајева који су веома чести регионални центри Министарства одбране морају бити у сталној сарадњи са МУП како би разменом података редовно ажурирали евиденцију обвезника мобилизације. Приоритет у позивању обвезника мобилизације потребно је усагласити са свим субјектима мобилизације, како би се дефинисали приоритети позивања обвезника од којих зависи извршење мобилизације јер су ангажовани непосредно у њеном извршењу. На пример, немогуће је изнети покретна средства из магацина ратних материјалних резерви без ангажовања обвезника радне обавезе или без возача који ће превозити та средства до мобилизацијског зборишта у ратним јединицама са малим мирнодопским бројним стањем. Пошто позивање спроводи искључиво Регионални центри МО, велики проблем представља немогућност брзог позивања обвезника мобилизације од стране извршилаца мобилизације јер они немају за то овлашћење. Некада се код субјекта мобилизације налазио „*другим примерком позива*“²⁸ дела војних обвезника са приоритетом позивања тако да их је извршилац мобилизације могао брзо позвати и ангажовати као испомоћ у извршењу мобилизације.

Обуку, увежбавање и проверу спремности за спровођење мобилизације у току мобилизацијских припрема потребно је да је редовно организују, планирају и реализују сви субјекти мобилизације. Поред обуке, увежбавања и провера том приликом реализује се и упознавање са обвезницима мобилизације. Упознавање извршиоца мобилизације са обвезницима мобилизације је веома битно јер се тако стиче повере-

²⁷ Уредба о мобилизацији, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014, Београду, стр. 8, члан 35.

²⁸ Применом овог начина позивања, раније је било омогућено да субјект мобилизације када прими наређење за мобилизацију активира сопствени курирско позиварски систем за позивање обвезника мобилизације који су битни по приоритету за извршење мобилизације због хитности, као што су снаге за расељавање РМР, разни специјалисти и припадници специјалних јединица.

ње и сагледава право стање са чим се располаже у реалном времену. Пракса је показала да је евиденција мобилизацијских обвезника даје нереалну слику стања јер је стварност обично другачија због разних промена, као што је промена здравствене способности или промене настале због приговора савести. Обвезници мобилизације из резервног састава годинама уназад нису позивани на обуку и проверавани кроз мобилизацијске вежбе, па се не зна стање њихове обучености. У задње три године отпочело се са обучавањем обвезника мобилизације – резервног састава војске у мањем броју сходно финансијским средствима. Међутим, евидентан је слаб одзив обвезника мобилизације на војну обуку (40–60%) у појединим регионима, док се позивање на обуку обвезника цивилне заштите опште намене уопште не спроводи.²⁹ У току отклањања последица од елементарних непогода у претходном периоду цивилне заштите опште намене је у потпуности затајила управо из разлога што је необучена па и недовољно организована. Поред овог проблема присутан је проблем подмлађивања тренутно обучених војних обвезника, с обзиром да је на снази добровољно служење војног рока и да је укинута опште војно образовање у цивилним школама или предвојничка обука. Поставља се питање ко ће у будуће заменити и како подмладити резервни састав са обученим резервистима, јер је мали број оних који служе војни рок у односу на потребе попуне ратних јединица у будућности.

Провера спремности за извршење мобилизације на већим мобилизацијским вежбама није вршена годинама ни код једног субјекта мобилизације јер оне нису организоване због недостатка новчаних средстава за позивање обвезника мобилизације.

У току припрема за мобилизацију значајно место заузима заштита тајних података о мобилизацији. Заштита тајних података о мобилизацији је у првом приоритету важности јер се тим постиже и безбедно и успешно извршење мобилизације. Међутим, проблематично је питање отицања тајних војних података које се односи на Споразум о субрегионалној контроли наоружања у току којих се јасно показује место базирања и складиштења Ратних материјалних резерви (РМР) кроз контролу наоружања по овом споразуму.

Извршење мобилизације у Систему одбране Републике Србије

Извршење мобилизације је фаза спровођења мобилизације у којој субјекти мобилизације извршавају поступке предвиђене Планом мобилизације, од момента саопштења наређења за мобилизацију, па до завршетка мобилизације.

Извршење мобилизације у Систему одбране Републике Србије обухвата поступке: Саопштавање наређења, одлуке или сигнала за мобилизацију; Позивање и одзив обвезника мобилизације; Изношење покретних средстава из магацина ратних материјалних резерви на мобилизацијска зборишта; Заштита снага и средстава у току извршења мобилизације; Прихват обвезника мобилизације и ствари; Праћење извршења мобилизације и извештавање; Поступак са документима плана мобилизације након извршене мобилизације.³⁰

²⁹ Закључак је изведен на основу података са анализа обуке и ратне попуне током обављања дужности команданта ратне јединице (примедба аутора).

³⁰ Поступци извршења мобилизације изведени су из текста *Уредба о мобилизацији*, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014, у Београду, стр. 9.- 11, члан 38- 56.

У току извршења мобилизације веома је битан поступак позивање и одзив обвезника мобилизације. „Позивање обвезника мобилизације спроводи се општим и појединачним позивом. Општи позив за мобилизацију истиче се на јавним местима, седиштима органа јединица локалне самоуправе и објављује се у јавним гласилима. Појединачни позив за мобилизацију уручује се обвезнику мобилизације. Приоритет у позивању обвезника мобилизације имају обвезници мобилизације распоређени у Војску Србије, војне јединице и војне установе које су организационо и функционално везане за Министарство одбране и носиоце обезбеђења производа и пружања услуга у мобилизацији ратних јединица Војске Србије, а затим и они обвезници који су распоређени у остале субјекте мобилизације.“³¹ Брзим и организованим позивањем обвезника мобилизације постиже се и добар одзив војних обвезника. Одзив обвезника мобилизације не може се само посматрати као појединачно физичко јављање обвезника субјекту мобилизације на мобилизацијском зборишту, већ то подразумева и благовремено јављање предвиђеног броја обвезника у предвиђеном времену за мобилизацију.

Успешно извршење мобилизације зависи од одзива обвезника јер од њега зависи попуна субјеката мобилизације са људством и стварима до прописаног нивоа попуне, што је и један од циљева мобилизације. Без одзива обвезника нема ни попуне субјекта мобилизације, а без попуне нема ни потребне способности субјекта мобилизације, што значи да мобилизација није успела.

Слаб одзив обвезника мобилизације успорава извршење мобилизације због потребе за предузимањем других мера попуне. То подразумева да се уз помоћ МУП пронађу и приведу лица која се нису одазвала на мобилизацију или да се субјект мобилизације попуни са другим обвезницима мобилизације из опште резерве, што захтева додатно време.

Евидентни су проблеми око одзива обвезника мобилизације - даваоца ствари из пописа због честе неисправности или промене власништва над тим стварима. Дешава се да обвезника мобилизације – даваоца ствари из пописа привремено онеспособи средство које даје за потребе одбране како би избегао обавезу и изузео средство од мобилизације.

Избегавање мобилизацијске обавезе на овакве начине доприносе слабе законске казнене одредбе због неодазивања и неиспуњења мобилизацијских обавеза тако да могу калкулисати. По важећим казним одредбама повољније им је да се не одазову него да дају ствар на коришћење субјектима мобилизације.³²

Изношење покретних средстава из магацина ратних материјалних резерви на мобилизацијска зборишта извршава се после пријема наређења за мобилизацију или мобилизацијске узбуне. Изношење се спроводи према Плановима расељавања или Плановима изношења покретних средстава из магацина ратних материјалних (РМР) резерви и превозење на мобилизацијско збориште. Изношење покретних средстава из магацина РМР на мобилизацијска зборишта потребно је извршити

³¹ Уредба о мобилизацији, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014, у Београду, стр. 9, члан 42.

³² Законом о војној, радној и материјалној обавези, Службени гласник Републике Србије, бр. 88/2009 и 95/2010, Београд, 2010. године, страна 31, члан 126. и 132., за неодазивање предвиђена је казна од само 10.000 до 50.000 динара. Примера ради, једна грађевинска машина данас то заради за један мото час рада.

пре пристизања главнине обвезника мобилизације, како би им се средства поделила. Ову активност извршиоци мобилизације изводе са сопственим снагама из сталног састава и уз помоћ јединица радне обавезе које им обезбеђују надлежни Регионални центри Министарства одбране.

Проблем по питању изношења покретних средстава из РМР резерви је јако изражена због њихове осетљивости на могуће дејство са дистанце савременим ракетним системима великог домета и авијацијом на самом почетку мобилизације. Пошто се сва ратна материјална средства субјеката мобилизације, а нарочито ратних јединица налазе груписана у магацинима РМР, онда она и те како представљају уносан стратегијски циљ дејства ових снага непријатеља. Дејствима по магацинима РМР постоји велика вероватноћа да они буду уништени и да ратне јединице, јединице МУП и цивилне заштите остану без материјалних средстава за вођење рата пре него што се изнесу на мобилизацијско збориште.

Заштита снага и средстава у току извршења мобилизације спроводи се сопственим снагама и мерама физичко – техничке заштите објеката и мобилизацијског зборишта. Садејством, сарадњом и разменом информација субјеката мобилизације на терену, ове мере се значајно унапређују. Оне се поред планираних мера из Плана мобилизације морају стално унапређивати и развијати у току извршења мобилизације по принципу колективне заштите тако да свако себе штити и са свима сарађује у циљу превентивне заштите и елиминисања сваке безбедносне претње. Сведоци смо пораста терористичких напада у целом свету као најчешћег вида нарушавања безбедности. На почетку извршења мобилизације, снаге на мобилизацијским збориштима веома су осетљиве на терористичке нападе јер се јединице нису у потпуности организовале, попуниле људством и спојиле са наоружањем и опремом. У том периоду снаге за заштиту мобилизације нису развијене и попуњене, па су тад и најрањивије.

Прихват обвезника мобилизације и ствари спроводе извршиоци субјеката мобилизације и ратних јединица Војске Србије на начин утврђен Планом задатака и мера за мобилизацију односно Плановима мобилизације. За прихват обвезника мобилизације и ствари из пописа извршиоци мобилизације субјеката мобилизације и ратних јединица формирају привремене саставе у којима се врши прихват и евидентирање пристиглих мобилизацијских обвезника. Привремени састави се формирају по секцијама за прихват људства, секцијама за прихват ствари из пописа и другим саставима који служе за деконзервацију и покретање средстава која су складиштена у магацинима и за предају и пријем непокретности у току мобилизације. Веома је битно да извршиоци мобилизације спремно дочекају мобилизацијске обвезнике, прихвате их, здравствено збрину и прописно опреме за даљи рад. Очекивати је да ће један број војних обвезника да се одазове, али да ће у складу са *правом приговора савести*³³ покушати заменити своју војну обавезу са цивилном обавезом. Тај проблем се мора хитно решавати са надлежним Регионалним центрима Министарства одбране како би се извршила замена. Спречавање евентуалне злоупотребе по овом питању тешко је спровести јер још увек не постоје прописи и инструменти који би то предупредили.

³³ Закон о одбрани, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 - др. закон, 104/2009 - др. закон и 10/2015, Београд, 2015. године, страна 24, члан 48.

Изазови спровођења мобилизације у систему одбране

„Изазови су потенцијални облици угрожавања који су у почетку вредносно неутрални, али временом могу да добију и негативну вредносно конотацију. Потенцијалне појаве које теже угрожавању позитивних вредности су одређене потенцијалне опасности које су у почетку вредносно неутралне, али временом могу и да добију негативну конотацију.“³⁴

Анализом садржаја који се реализују у току спровођења мобилизације уочавају се одређене појаве и проблеми у току припреме и извршења мобилизације. Те појаве и проблеми, могу у догледно време достићи одређене негативне вредности које могу представљати потенцијалну опасност одређеног степена и интензитета, и као такве директно негативно утицати на спровођење мобилизације. Анализом и проценом проблема и појава које могу прерасти у потенцијалне опасности и негативно утицати на спровођење мобилизације, могуће је идентификовати који су то изазови спровођења мобилизације у СО РС. Сагледавањем изазова у спровођењу мобилизације, могуће је превентивно деловање и спречити негативне последице које утичу на успешно извршење мобилизације. Да би се у потпуности сагледали најугрожавнији изазови спровођења мобилизације у СО РС, потребно их је анализирати и проценити праћењем актуелних трендова у реалном безбедносном окружењу на основу утицаја актуелних проблема на мобилизацију.

Изазови у припреми мобилизације у систему одбране Републике Србије

Анализом поступака, појава и проблема у фази спровођења припрема мобилизације у СО РС, могуће је идентификовати изазове у спровођењу мобилизације и проценити њихов утицај на мобилизацију.

На основу тога, идентификовани су најугрожавнији изазови у току припрема мобилизације, као што је: Изазов усклађивања мобилизацијских припрема по питању обезбеђења производа и пружање услуга у мобилизацији и Изазов извођења обуке обвезника мобилизације и едукација становништва по питању мобилизације и одбране.

Изазов око усклађивања мобилизацијских припрема по питању обезбеђења производа и пружање услуга у мобилизацији огледа се у потреби допуњавања логистичких капацитета субјеката мобилизације, чиме се обезбеђује одрживост снага у мобилизацији ослонцем на територију.

Када цивилни субјекти мобилизације и ратне јединице Војске Србије немају довољно сопствених материјалних ресурса чије чување и складиштење нема економску оправданост због количине, рока чувања или краткорочне потребе за њима, онда се приступа набавци тих производа са тржишта. Најчешће су то артикли хране, резервни делови и остали производи и услуге који су потребни субјектима мобилизације за њихову одрживост у току извршења мобилизације. Обезбеђење производа и

³⁴ *Смернице за изразу процене изазова, ризика и претњи безбедности Републике Србије*, Сектор за политику одбране, Министарства одбране РС, Београд, 2011, стр. 4, тачка 6.

пружање услуга реализује се набавком на тржишту у складу са Законом о јавним набавкама по принципу склапања уговора са најповољнијим понуђачима након јавне понуде. Набавка на тржишту по Закону о јавним набавкама захтева отворен јавну понуду за обезбеђење производа и пружања услуга у мобилизацији и избор најповољнијег понуђача.³⁵ Обично се расписују тендери на које најчешће конкуришу велике компаније. Приватизацијом и доласком страног капитала и великих страних компанија на тржиште Србије, уобичајено је да се на такве тендере јављају и стране компаније равноправно са нашим домаћим. Пошто је у тренду да су стране компаније обично економски јаче од домаћих, онда оне дају и повољније понуде и освајају тендере. На основу тога, остаје отворено питање да ли су то пријатељске компаније и да ли ће испоштовати уговорене обавезе када се покрене мобилизација. Оваква ситуација представља потенцијалну опасност по одрживост снага у мобилизацији и њихово снабдевање основним артиклима и услугама у току одбране земље.

Ако се узме у обзир да је планирање мобилизације дугорочно, претпоставка да је компанија у време мобилизације из непријатељске земље и да је вероватно да ће се повући из Србије или приступити санкцијама и да ће се овај проблем тешко моћи решити за време мобилизације, може се донети закључак о процени утицаја овог изазова.

На основу тога, очекивати је да ће се изазов по питању обезбеђења производа и пружања услуга у мобилизацији краткорочно испољавати, са средњом вероватноћом степена и интензитета негативног утицаја на извршење мобилизације због отежаног уговарања снабдевања производима и услугама са територије. Овај изазов може имати краткорочне и мање негативне последице на оперативне способности снага одбране.

Да би се ово превазишло, потребно је приступити изменама Закона о јавним набавкама и дефинисати да су све набавке које су у вези са мобилизацијом поверљиве војне набавке без обзира на врсту производа и услуга, што отвара могућност избора и примене критеријума најбољег и најповерљивијег понуђача, а не само најповољнијег.³⁶ Други начин превазилажења овог проблема је решив са постојећим законским решењем, тако што је потребно пажљивим избором одабрати понуђача уговарањем без расписивања тендера, кроз набавке непосредно за време мобилизације применом члана 7. тачка 3. и 5. Закона о јавним набавкама уз претходно прибављену сагласност Владе Србије, што је са становишта планирања изводљиво.³⁷ Применом овог начина набавке потребно је направити мање измене планова што је лакше од измене закона. Међутим, ово није сигурно решење зато што је тако планирање неизвесно због непредвидивог развоја ситуације за време ратног или ванредног стања. Потребно је обезбедити да се изврши обезбеђење производа и пружања услуга у мобилизацији преко домаћих компанија и предузетника како би се обезбедила тајност, сигурност и трајност у снабдевању преко потребним производима и услугама.

³⁵ Погледај услове и начин спровођења поступка јавне набавке, *Закона о јавним набавкама*, Службени гласник РС, бр. 24/2012, 14/2015 у 68/2015, Београд, 2015, члан 31.

³⁶ *Закона о јавним набавкама*, Службени гласник РС, бр. 24/2012, 14/2015 у 68/2015, Београд, 2015, чл. 127. и 128.

³⁷ *Закона о јавним набавкама*, Службени гласник РС, бр. 24/2012, 14/2015 у 68/2015, Београд, 2015, члан 7, тачка 3. и 5.

Изазов извођења обуке обвезника мобилизације и едукација становништва по питању мобилизације и одбране огледа се у потреби спровођења обуке и едукације целокупног способног становништва за потребе одбране. То питање оправдава и политика одбране која се заснива на војној неутралности и концепту тоталне одбране, који захтева ангажовање свих потенцијала у одбрани земље са ослонцем на сопствене капацитете, а не на савезнике. Евидентан је тренд да лоша економска ситуација и недостатак новца директно утиче на позивање обвезника мобилизације на обуку. Тренутно се обучавање војних обвезника врши само обуком регрута на добровољном служењу војног рока, што је јако мало у односу на потребе популе ратних јединица. „Процена је, да постојећа резерва војних обвезника стари и да је прилив обучених војних обвезника са служења војног рока недовољан за подмлађивање резервног састава. Тренутно је старосна структура повољна, али ће се до 2018. године проценат лица у резервном саставу са преко 35 година живота нагло повећати на преко 60% што је неповољна старосна структура.“³⁸

Ако се узме у обзир, да је обука обвезника мобилизације сталан процес, да је врло извесна претпоставка да ће се тренд неповољне старосне структуре обучених обвезника мобилизације стално повећавати и да је мали број младих који завршавају војну обуку у току служења војног рока, може се донети закључак о процени утицаја овог изазова.

На основу тога, може се очекивати да ће се изазов по питању извођења обуке обвезника мобилизације и едукација становништва дугорочно испољавати, са великом вероватноћом степена и интензитета негативног утицаја на извршење мобилизације због неизвођења обучавања обвезника мобилизације. Овај изазов може имати дугорочне и највеће негативне последице на оперативне способности снага одбране по питању популе и подмлађивања обученим људством.

Због овог негативног тренда у једном моменту поједини Регионални центри неће имати више обучених обвезника мобилизације са основном војном обуком. Едукација становништва по питању мобилизације и одбране у цивилним структурама уопште се не спроводи.

Да би се спровело редовно извођење обуке обвезника мобилизације и едукација становништва по питању мобилизације и одбране потребно је вратити редовно служење војног рока од најмање 6 месеци у циљу обуке војноспособног становништва и подмлађивања резервног састава. Поред тога, потребно је обезбедити новчана средства за обуку резервног састава како би се она изводила позивањем на седмодневну обуку најмање петогодишње. Проблем едукације цивилног становништва потребно је решити са враћањем основног опште – војног образовања у цивилним школама или предвојничку обуку. Та едукација би значајно развила свест код грађана о њиховим обавезама у одбрани земље и патриотским вредностима, а са друге стране омогућила би редовну популу обвезницима мобилизације и добар одзив на мобилизацију.

На исти начин потребно је приступити и изазову обуке обвезника резервне полиције и цивилне заштите опште намене која се до сада уопште не изводи.

³⁸ Податак из *Анализе ратне популе за 2015. годину*. Регионални центар МО, Београд, 2015.

Изазови у извршењу мобилизације у систему одбране Републике Србије

Анализом поступака и потенцијално опасних појава у фази извршења мобилизације у СО РС, могуће је идентификовати изазове у извршењу мобилизације и проценити њихов утицај на мобилизацију.

На основу тога, идентификовани су најутицајнији изазови у току извршења мобилизације, као што је: Изазов одзива обвезника на мобилизацију и Изазов заштите снага и средстава у току извршења мобилизације.

Изазов одзива обвезника на мобилизацију огледа се у потреби за попуном субјеката мобилизације са потребним људством и стварима до прописаног нивоа попуне у датом времену извршења мобилизације, што је њен и основни циљ.

Тренутно у Републици Србији влада свест и мишљење грађана како је мобилизација небитна, превазиђена и непотребна радња која асоцира на непопуларне деведесете и одлазак у неки непотребни рат. То се нарочито продубило са професионализацијом Војске Србије, па многи сматрају да није њихова дужност да бране земљу, већ то треба да ради под знацима навода професионална војска. У задње време, евидентан је слаб одзив обвезника мобилизације на војну обуку (40–60%) у појединим регионима, док се позивање обвезника цивилне заштите опште намене на обуку уопште не спроводи.³⁹ Ако се томе дода и спровођење више амнестија оптужених обвезника због неодазивања на мобилизацију и дезертерства, онда се неодазивање на мобилизацију са још једним разлогом оправдава. Посебан проблем представља то што је Законом о одбрани дата могућност војним обвезницима да могу дати *приговор савести*⁴⁰, што на један легалан начин омогућава свакоме да избегне војну обавезу са оружјем у резервном саставу. Војни обвезници и обвезници резервног састава МУП који се одазову на мобилизацију и са оваквим захтевом јаве у ратну јединицу, реално гледано као да се нису одазвали јер се морају проследити Регионалном центру МО који их је упутио ради промене у радну обавезу. Избегавању мобилизацијских обавеза доприноси ниске законске казнене одредбе због неодазивања и неиспуњења мобилизацијских обавеза, тако да им је повољније да се не одазову на мобилизацију.⁴¹

Успешно извршење мобилизације зависи од одзива обвезника јер од њега зависи попуна субјеката мобилизације са људством и стварима до прописаног нивоа попуне, што је и један од циљева мобилизације. Без одзива обвезника нема ни попуна субјекта мобилизације, а без попуне нема ни потребне способности субјекта мобилизације, што значи да мобилизација није успела. Може се закључити, да одзив војних обвезника директно утиче на ниво попуне субјеката мобилизације и да је на основу тога одлучујући фактор успешног извршења мобилизације.

³⁹ Закључак је изведен на основу података са анализа обуке и ратне попуне током обављања дужности команданта ратне јединице (примедба аутора).

⁴⁰ Закон о одбрани, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 - др. закон, 104/2009 - др. закон и 10/2015, Београд, 2015, стр. 24, члан 48.

⁴¹ Законом о војној, радној и материјалној обавези, Службени гласник Републике Србије, бр. 88/2009 и 95/2010, Београд, 2010, стр. 31, члан 126. и 132., за неодазивање предвиђена је казна од само 10.000 до 50.000 динара. Примера ради, једна грађевинска машина данас то заради за један мото час рада.

Ако се узме у обзир, да је одзив обвезника мобилизације одлучујући фактор успешног извршења мобилизације, да је извесно да ће у наредном времену одзив све више слабити и да се на интензивну обуку и увежбавање скоро и не може рачунати у догледно време, онда се може донети закључак о процени утицаја овог изазова.

На основу тога, може се очекивати да ће се изазов по питању одзива обвезника мобилизације дугорочно испољавати, са великом вероватноћом степена и интензитета негативног утицаја на извршење мобилизације због неодазивања обвезника на мобилизацију. Овај изазов може имати дугорочне и велике негативне последице на оперативне способности снага одбране по питању попуне људством и потребним стварима из пописа и производње са великим последицама по националну безбедност. На овај изазов директно утиче и јако је узрочно последично повезан са изазовом извођења обуке јер без редовне обуке нема ни потребног одзива обвезника мобилизације.

Овај проблем је могуће решити едукацијом становништва по питању мобилизације и одбране у цивилним структурама и редовном обуком обвезника мобилизације. Поред едукативних мера потребно је изменити законске казнене мере за неодазивање војних обвезника и толико их поштрити да се таквим лицима не оставља могућност за калкулацију исплативости неодазивања. У школство је потребно вратити један предмет на коме би се грађани образовали, васпитавали и припремали по питању одбране у циљу спознаје и схватања значаја и личне обавезе у одбрани отаџбине. Поред ових мера потребно је прописати да се код субјекта мобилизације налази „*други примерак позива*“ војних обвезника са приоритетом позивања како би се омогућило брзо позивање и сигуран одзив и обезбедила приоритетна попуна обвезницима од посебног значаја за извршење мобилизације. Потребно је уредити законске прописе и другим прописима детаљно уредити питање око права приговора савести како би се спречила злоупотреба тог права.

Изазов заштите снага и средстава у току извршења мобилизације огледа се у потреби заштите складишта РМР и мобилизацијског зборишта од оружаних напада на почетку и у току мобилизације.

Ако се узме у обзир, да је тренутно актуелан тренд наоружавања оружаних снага у окружењу са ракетним системима великог домета, којима је могуће прецизно дејство по скоро свим циљевима у Републици Србији, онда је могућа и њихова употреба за дејство по складиштима РМР и мобилизацијским збориштима на самом почетку мобилизације. Ако томе додамо да је већ познато лоцирање таквих складишта на основу споразума о Субрегионалној контроли наоружања, онда су и извесне последице таквог дејства и висок утицај овог изазова.

На основу тога, може се очекивати да ће се изазов по питању заштите снага и средстава у току извршења мобилизације дугорочно испољавати, са средњом вероватноћом степена и интензитета негативног утицаја на извршење мобилизације због могућег уништења РМР. Овај изазов може имати дугорочне и велике негативне последице на оперативне способности снага одбране по питању попуне РМР, са великим последицама по националну безбедност. Овај изазов је јако узрочно последично повезан са изазовом одзива обвезника мобилизације јер без благовременог и потребног одзива обвезника мобилизације неће имати ко да благовремено расели РМР из складишта.

На основу тога, поставља се питање како адекватно одговорити на овај изазов пошто је економска ситуација таква да нисмо у стању извршити набавку наоружања које ће адекватно одговорити или одвратити такве непријатељске намере. Једино могуће

решење је у брзој и организованој дисперзији РМР из складишта, непосредно пред издавање наређења за мобилизацију. Да би се то извело потребно је да извршиоци мобилизације разраде и организују поступке и активности око благовремене дисперзије РМР, непосредно пред објављивање мобилизације. Ове мере и поступке потребно је разрадити уз помоћ јединица радне обавезе и обвезника мобилизације по приоритету позивања за ту намену, пошто сталне снаге којима располажу извршиоци мобилизације нису довољне за овај задатак. Најбољи ефекат би се постигао када би се увело позивање ових снага са *примерком другог позива*, што би омогућило брзо, ефикасно и неовисно деловање извршиоца мобилизације у оваквим ситуацијама.

У последње време, актуелни су разни облици терористичких аката који су пропраћени мигрантском кризом којој се не види крај и извесно је да ће се тренд разних облика терористичких напада проширити и интензивирати. Реална опасност од овог вида угрожавања постоји, али када се процени њихов утицај на спровођење мобилизације може се закључити да је вероватна могућност од оваквих напада на складишта РМР и мало вероватна могућност напада на мобилизацијска зборишта. Садејством, сарадњом и разменом информација са другим субјектима мобилизације по принципу да свако себе штити и са свима сарађује у циљу превентивне заштите и елиминисања сваке безбедносне претње. У сарадњи око заштите снага у току извршења мобилизације треба да учествују сви субјекти Система одбране, државни органи, а нарочито обавештајно - безбедносне структуре Републике Србије по јединственим и јасно унапред припремљеним процедурама.

Закључак

Данас се о појмовно значење речи мобилизација у савременом контексту разматрања не можемо говорити само о довођењу војне силе или војних залиха у стање спремности за рат, већ и о довођењу свих субјеката државе или целог друштва, залиха и свих њихових потенцијала у стање спремности за очување безбедности нације па чак и савеза. Посматрано са тог становишта може се закључити, да је мобилизација правремено и организовано довођење или покретање целокупног или дела људског, материјалног и техничког потенцијала друштва, према унапред припремљеним плановима у стање потпуне спремности за супротстављање свим војним и невојним изазовима, ризицима и претњама безбедности у ратном и ванредном стању.⁴²

Може се закључити да је мобилизација најважнија одбрамбена мера и активност у СО РС. Она је иницијални покретач снага одбране. Према томе, успешно спровођење мобилизације у СО РС је предуслов за благовремен и адекватан одговор снага одбране на све изазове, ризике и претње националној безбедности Републике Србије. Правремено и успешно изведена мобилизација битно утиче на способност снага одбране, при чему представља њихову прву победу.

Мобилизација се спроводи кроз припреме извршења мобилизације и кроз непосредно извршење мобилизације. Мобилизацијским припремама се планирају, припремају и усаглашавају поступци и активности којима се регулише и организује из-

⁴² Дефиниција је сачињена и употпуњена у складу са дефиницијом о мобилизацији и ратној јединици датих на основу „Правило о мобилизацији Војске Србије“, ВК ПРС број 2-1 од 25.01.2016, Београд, стр. 7, тачка 1, 2 и 12..

вршење мобилизације. Мобилизацијске припреме се спроводе у миру односно пре настанка опасности. Извршење мобилизације је поступање субјеката мобилизације по раније припремљеним мобилизацијским плановима од пријема наређења или сигнала за мобилизацију, па до њеног завршетка.

У току спровођења мобилизације јављају се одређене негативне појаве и актуелни проблеми који утичу на успешну припрему и извршење мобилизације. Најчешће негативне појаве и проблеми у току спровођења мобилизације у актуелном времену су: Проблеми око уговарања по питању обезбеђења производа и пружање услуга у мобилизацији са страним компанијама; Проблеми око не извођења обуке, увежбавања и контрола мобилизације и едукација становништва по питању мобилизације и одбране; Проблеми обуке цивилне заштите опште намене; Проблеми око миграције становништва и ажурности евиденције обвезника и пописа ствари; Проблеми немогућности приоритетног позивања обвезника по принципу „*другим примерком пози-ва*“⁴³; Проблеми око одзива обвезника мобилизације; Проблеми око подмлађивања састава са обученим обвезницима мобилизације; Проблеми око заштите тајних података о мобилизацији; Проблеми око отицања тајних војних података које се прикупљају у току Субрегионалне контроле наоружања; Проблеми око ниских казних одредби због не одзивања обвезника на мобилизацији; Проблеми око расељавања РМР и заштите снага због могућег дејства са дистанце савременим ракетним системима великог домета као и терористичких напада и Проблеми око правне неуређености по питању права и злоупотребе *права приговора савести*.⁴⁴

Анализом и проценом проблема и појава које могу прерасти у потенцијалне опасности и негативно утицати на припрему и извршење мобилизације, могуће је идентификовати који су то изазови спровођења мобилизације и проценити њихов утицај на мобилизацију у СО РС.

На основу тога, очекивати је да ће се *изазов по питању обезбеђења производа и пружања услуга у мобилизацији*, краткорочно испољавати са средњим степеном вероватноће и интензитета негативног утицаја на извршење мобилизације. Овај изазов може имати *краткорочне и мање негативне последице* на извршење мобилизације у СО РС и оперативне способности снага одбране по питању одрживости снага.

Може се очекивати, да ће се *изазов по питању заштите снага и средстава у току извршења мобилизације*, дугорочно испољавати са средњим степеном вероватноће и интензитета негативног утицаја на извршење мобилизације. Овај изазов може имати *дугорочне и средње негативне последице* на извршење мобилизације у СО РС и оперативне способности снага одбране по питању заштите и одрживости снага. Овај изазов је узрочно-последично повезан са изазовом одзива обвезника мобилизације јер без благовременог одзива обвезника мобилизације, неће ни имати ко да благовремено расели РМР из складишта.

⁴³ Применом овог начина позивања, раније је било омогућено да субјект мобилизације када прими наређење за мобилизацију активира сопствени курирско позиварски систем за позивање обавезника мобилизације који су битни по приоритету за извршење мобилизације због хитности, као што су снаге за расељавање РМР, разни специјалисти и припадници специјалних јединица (примедба аутора).

⁴⁴ Закон о одбрани, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 - др. закон, 104/2009 - др. закон и 10/2015, Београд, 2015, стр. 24, члан 48.

Може се очекивати, да ће се *изазов по питању одзива обвезника мобилизације*, дугорочно испољавати са великим степеном вероватноће и интензитета негативног утицаја на извршење мобилизације. Овај изазов може имати *дугорочне и велике негативне последице* на спровођење мобилизације у СО РС и оперативне способности снага одбране по питању попуне људством и стварима из пописа. Овај изазов је узрочно-последично повезан са изазовом извођења обуке јер без редовне обуке нема ни потребног одзива обвезника мобилизације.

Може се очекивати, да ће се *изазов по питању извођења обуке обвезника мобилизације и едукација становништва*, дугорочно испољавати са највећим степеном вероватноће и интензитета негативног утицаја. Овај изазов може имати *дугорочне и највеће негативне последице* на спровођење мобилизације у СО РС и оперативне способности снага одбране по питању оспособљености, попуне и подмлађивања обученим људством. Овај изазов је узрочно-последично повезан са изазовом по питању одзива обвезника мобилизације јер без редовне обуке нема ни потребног одзива обвезника мобилизације.

На основу ове процене изазова спровођења мобилизације и сагледавања интензитета њиховог негативног утицаја могуће је превентивно деловање и спречити негативне последице које највише утичу на успешно извршење мобилизације у СО РС. Прво је потребно решавати проблеме и појаве *изазова по питању извођења обуке обвезника мобилизације и едукација становништва* јер тај изазов има дугорочан и највећи интензитет негативног утицаја на спровођење мобилизације у система одбране Републике Србије.

Литература

[1] *Стратегија одбране Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 88/2009, Београд, 2009.

[2] *Закон о одбрани*, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 – др. закон, 104/2009 – др. закон и 10/2015, Београд, 2015.

[3] *Закон о Војсци Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/2007 и 88/2009, 101/2010 – др. закон, 10/2015 и 88/2015 – одлука УС, Београд, 2015.

[4] *Закона о јавним набавкама*, Службени гласник РС, бр. 24/2012, 14/2015 у 68/2015, Београд, 2015.

[5] *Уредба о мобилизацији*, 05 број 110-8541/2014 од 26. августа 2014.

[6] *Правило о мобилизацији Војске Србије*, ВК ПРС број 2-1 од 25.01.2016.

[7] *Смернице за израду процене изазова, ризика и претњи безбедности Републике СРБИЈЕ*, Сектор за политику одбране, Министарства одбране РС, Београд, 2011.

[8] *Анализа ратне попуне за 2015. годину*. Регионални центар МО, Београд, 2015.

[9] Слободан Мишовић, *Системи одбране*, Универзитет у Београду – Факултет безбедности, Београд, 2013.

[10] Кенеди Пол, *Успон и пад великих сила – Економске промене и ратовање од 1500 до 2000. године*, друго издање, ЦИД, Подгорица, 2003.

[11] Велимир Терзић, *Слом Краљевине Југославије 1941., узроци и последице пораза – књига 2*, Народна књига, Београд, 1980. Славко Скоко, *Војвода Радомир Путник*, Београдско издавачко-графички завод, Београд, 1984.

[12] Милан Вујаклија, *„Лексикон страних речи и израза“*, Просвета, Београд, 1980.